

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 376:159.954.2:378.091.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-2-1>

Мар'ян Миколайович ТРПАК,
доктор економічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
ректор,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: tmm.75@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6924-5469

Ігор Петрович МАРЧУК,
Народний депутат України,
Голова Наглядової ради
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: marchuk@rada.gov.ua

Віктор Миколайович ФЕДОРЧУК,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, психології
та соціокультурної діяльності імені Т. Сосновської,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: vmfedorchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5650-4713

Людмила Миколаївна КОМАРНИЦЬКА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

Ніна Миколаївна ПЕТРУХА,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури України
E-mail: nninna1983@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3805-2215

ТЕОРІЯ МНОЖИННОГО ІНТЕЛЕКТУ Г. ГАРДНЕРА В КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЦЕНТРІ НРЗВО «КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»

У статті акцентовано увагу на тому, що студентоцентроване навчання відводить студенту роль активного партнера в освітньому процесі, який наполегливо вибудовує власну індивідуальну траєкторію фахової інклюзивної освіти. При цьому з боку викладача надається відповідна підтримка стосовно навчання з врахуванням конкретних потреб та індивідуальних особливостей кожного студента.

Визначено мету статті як здійснення аналізу та узагальнення існуючих відомостей щодо трактування особливостей та потенціалу множинного інтелекту з погляду його застосування в процесі інклюзивного навчання.

Заслуговує уваги те, що, згідно з теорією Г. Гарднера, інтелект охоплює здатність створювати та вирішувати проблеми, створювати продукти або надавати послуги, які цінуються в культурі чи суспільстві. Важливою умовою реалізації цього процесу є врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти з особливими потребами та побудова сучасної парадигми їхнього гармонійного розвитку в інклюзивному просторі.

Згідно з теорією множинного інтелекту виокремлено низку здібностей, які утворюють вербальний, логіко-математичний, візуальний, кінестетичний, міжособистісний, внутрішньо-особистісний, музичний, натуралістичний та екзистенційний типи інтелекту.

Визначено, що ступінь розвитку того чи іншого інтелекту залежить від частоти його використання в житті. Чим частіше це відбувається, тим більша ймовірність сформувати певний тип інтелекту, тим краще він буде розвиватися. Тому важливо при організації навчально-професійної підготовки майбутніх фахівців з особливими освітніми потребами використовувати сучасні технології навчання, принцип студентоцентризму, фасилітацію, які враховують їхні потреби, мотиви, здібності, особливості множинного інтелекту та інші індивідуально-психологічні особливості.

Ключові слова: інклюзивний центр, студентоцентризм, теорія множинного інтелекту, інтелект, множинний інтелект.

Marian Mykolaiovych TRIPAK,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Honored Education Worker of Ukraine, Rector,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
«Kamianets-Podilskyi State Institute»
E-mail: tmm.75@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6924-5469

Ihor Petrovych MARCHUK,

People's Deputy of Ukraine,
Head of the Supervisory Board of
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
E-mail: marchuk@rada.gov.ua

Victor Mykolaiovych FEDORCHUK,

PhD in Psychology, Associate Professor,
Professor at the Department of Social Work,
psychology and socio-cultural activity named after T. Sosnovska,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
«Kamianets-Podilskyi State Institute»
E-mail: vmfedorchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5650-4713

Liudmyla Mykolaivna KOMARNITSKA,

PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Professional and Special Education,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
«Kamianets-Podilskyi State Institute»
E-mail: kob-1974@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6742-8314

Nina Mykolaivna PETRUHA,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Construction Management,
Kyiv National University of Construction and Architecture
E-mail: nninna1983@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3805-2215

THE THEORY OF MULTIPLE INTELLIGENCES BY H. GARDNER IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE INCLUSIVE CENTER OF EDUCATIONAL AND REHABILITATION INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION «KAMIANETS-PODILSKYI STATE INSTITUTE»

The article emphasizes that student-centered learning assigns the student an active role as a partner in the educational process, allowing them to actively build their own individual trajectory in professional inclusive education. At the same time, the teacher provides appropriate support in learning, taking into account the specific needs and individual characteristics of each student.

The purpose of the article is defined as the analysis and synthesis of existing knowledge regarding the interpretation of the features and potential of multiple intelligences from the perspective of their application in the process of inclusive education.

It is noteworthy that, according to H. Gardner's theory, intelligence encompasses the ability to create and solve problems, produce products or provide services that are valued by culture or society. A crucial condition for implementing this process is considering the individual characteristics of learners with special needs and constructing a modern paradigm for their harmonious development in the inclusive space.

According to the theory of multiple intelligences, several abilities are highlighted, which form verbal, logical-mathematical, visual, kinesthetic, interpersonal, intrapersonal, musical, naturalistic, and existential types of intelligence.

It is determined that the degree of development of a particular type of intelligence depends on the frequency of its use in life. The more often it is used, the more likely it is that a specific type of intelligence will develop and improve. Therefore, it is important to use modern educational technologies, the principle of student-centeredness, and facilitation in organizing the educational and professional training of future specialists with special educational needs, taking into account their needs, motivations, abilities, multiple intelligences, and other individual psychological characteristics.

Key words: *inclusive center, student-centeredness, theory of multiple intelligences, intelligence, multiple intelligences.*

Вступ. Стрімкий розвиток науково-технічних, інформаційних та економічних процесів ставлять перед сучасною освітою необхідність підготовки фахівців такого рівня, які здатні бути конкурентоспроможними на ринку праці. Крім цього, шлях європейської та світової інтеграції, який обрала Україна, обумовлює необхідність інтенсивних змін та реформ у сфері освіти, метою якої є досягнення рівня кращих світових стандартів. Це передбачає оптимізацію процесу навчання, де науково-педагогічні працівники не тільки спираються на сучасні педагогічні технології, але, в першу чергу, враховують індивідуальні особливості студентів з особливими освітніми потребами. Так, у НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» студентоцентричний підхід до навчання в інклюзивному освітньому просторі здійснюють на основі якого положення «Про студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти».

Для нашого педагогічного колективу керівництвом до дії є особливості студентоцентризму, які виокремлені вченими, а саме: проголошення студента центральною фігурою освітнього середовища закладу вищої освіти, що свідомо й самостійно обирає власну освітню траєкторію, несе відповідальність за свої навчальні досягнення, поєднує навчання та науково-дослідну роботу, має можливість, використовуючи надані закладом ресурси, задовольнити освітні потреби та інтереси; визначає пріоритетну ціль освітньої діяльності – сформованість результатів навчання студентів; передбачає підвищення рівня вмотивованості, активності, автономності, професійної налаштованості та рефлексії студентів; урізноманітнює освітні функції викладача; трансформує освітню взаємодію студентів і викладачів у партнерську площину; забезпечує узгодженість між навчанням та викладанням через розроблення й постійне оновлення освітніх програм, спрямованих на формування компетентностей і результатів навчання студентів; спонукає до використання активних та інтерактивних методів, сучасних форм і засобів навчання; передбачає систематичний моніторинг якості освітніх послуг; націлює фахову підготовку у закладах вищої освіти на успіх і конкурентоспроможність студентів на ринку праці [3].

Крім того, в НРЗВО «КПДІ» студентоцентрований підхід побудований на принципах гуманістичної психології, що передбачає доброзичливі стосунки між учасниками навчального процесу, уміння викладача використовувати спеціальні соціально-психологічні, дидактичні прийоми й особистісно-рольовий підхід (міні-лекції, мозковий штурм, психогімнастичні вправи, рольові ігри, метод дискусії, притчі, метафори, арт-терапію тощо) [12].

Ми вважаємо, що одним із важливих способів побудови інклюзивного навчального процесу є теорія множинності інтелекту (ТМІ) американського психолога Говарда Гарднера, яка була

вперше опублікована у 1983 році у роботі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту» як новаторська теорія пізнання інтелекту людини. В її основі лежить припущення про велику кількість різних талантів або знань, що здатні збагатити життя людини та допомогти їй ефективно взаємодіяти з навколишнім світом.

Теорія множинного інтелекту отримала всесвітнє визнання як одна з найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Вона стверджує, що люди мислять і вчаться багатьма різноманітними способами. Згідно з цією теорією, людина має не єдиний, так званий «загальний» інтелект, а низку здібностей, які утворюють вербальний, логіко-математичний, візуальний, кінестетичний, міжособистісний, внутрішньо-особистісний, музичний, натуралістичний та екзистенційний типи інтелекту [1]. Кожен із цих типів інтелекту має свою структуру, функції, форми існування, а отже, є особливим потенціалом для розвитку. Гарднер наголошував, що різні типи інтелекту рідко працюють незалежно. Вони використовуються одночасно і доповнюють один одного в залежності від того, як люди розвивають власні здібності або вирішують проблеми. Розглянемо особливості кожного з названих вище типів інтелекту [14].

Міжнародне визнання ТМІ стало вершиною її розвитку. Наразі теорія є частиною освітньої картини більшості націй світу. У деяких випадках її вплив зафіксовано на державному рівні, у інших – він є більш локальним, в індивідуальних школах, де вчителі застосовують її до унікальних вимог їх власної культури.

Зауважимо, що використання теорії Г. Гарднера притаманне навчальному процесу в таких країнах як Австралія, Бангладеш, Канада, Китай, Данія, Ірландія, Нідерланди [16].

У Женеві престижна міжнародна організація бакалаврату (International Baccalaureate (IB) Organization), що пропонує програми 600000 студентам у 128 країнах, нещодавно визнала роль Г. Гарднера. Психолог здійснив вплив на зміну поглядів щодо викладання та способів навчання. Визнано, що всі студенти мають сильні та слабкі сторони (в першу чергу з особливими освітніми потребами – доповнено нами), які мають бути підтримані для розкриття їх потенціалу» [15].

Проблему формування інтелекту майбутньої еліти суспільства досліджували О. Бахтіна, І. Зязюн, Т. Савченко, К. Фоменко, М. Холодна, Д. Ушаков та ін. [5].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз та узагальнення існуючих відомостей щодо трактування особливостей та потенціалу множинного інтелекту з погляду його застосування в інклюзивному просторі НРЗВО «КПДІ».

Завдання статті – показати його реалізацію як сучасного та креативного підходу в підготовці здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Застосовано теоретичні методи – *аналіз, синтез, узагальнення* наукових, навчально-методичних джерел для з'ясування сутності основних категорій дослідження, концептуальних засад теорії множинного інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність урахування в процесі навчання численних індивідуальних здібностей дітей (здобувачів з особливими освітніми потребами – доповнено нами) обстоювали багато педагогів і психологів, але про множинність власне інтелекту заговорив уперше саме Говард Гарднер. У чому ж полягає особливість його наукового доробку, порівняно з іншими теоріями цього напрямку? Висловлюємо думку, що саме завдяки застосуванню мультифакторності й міждисциплінарності як основних методологічних підходів, Г. Гарднер досяг плідних висновків у дослідженні інтелекту. Міждисциплінарність легко давалася йому завдяки багаторічній спеціалізації на кількох предметних галузях одночасно: педагогіки, нейропсихології, культурології, соціології, нейробіології [6, с. 12].

У цьому контексті заслуговують на увагу розроблені ним міждисциплінарні критерії, яким має відповідати кожна здібність людини. Ці критерії охоплюють декілька предметних галузей:

- *психологію*: наявність певної історії розвитку здібностей, яку виявляють звичайні та обдаровані індивіди в міру досягнення зрілості;
- *антропологію*: усвідомлення того, як розвиваються різні здібності, заохочуються або ігноровані в різних культурах;
- *культурологію*: існування символічних систем, в яких закодовані різні значення (наприклад, мова, обчислення, карти);

– *біологічні науки*: виявлення того, що здібності мають певну еволюційну історію та представлені в певних нейронних структурах [8].

Г. Гарднер визначив поняття «інтелект» як визначальну характеристику всіх людей (кожен із нас володіє всіма видами інтелекту); якість, на основі якої люди відрізняються один від одного (жодні дві людини не володіють абсолютно однаковими інтелектуальними профілями); спосіб виконання людиною пізнавальної задачі з урахуванням власних інтересів.

Основні положення його теорії у виразнюються в таких твердженнях:

- Кожна людина має всі види інтелекту, розвинені різною мірою.
- Різні види інтелекту та рівень їх розвитку створюють унікальний інтелектуальний профіль людини, відрізняючи її від інших.
- Рівень розвитку різних видів інтелекту людини є змінним і динамічним у процесі її життя.
- Види інтелекту взаємодіють у різних поєднаннях один із одним.
- Види інтелекту розвиваються завдяки різним видам діяльності.
- Види інтелекту – це потенціали, які можна активувати у процесі діяльності.
- Усі види інтелекту рівноцінні [7].

Ми вважаємо, що Г. Гарднер здійснив вагомий внесок у розвиток психологічної науки, він вивчив структуру інтелекту людини і з'ясував, що цим критеріям цілком відповідають *дев'ять рівноцінних здібностей, які він називає інтелектами*. При побудові інклюзивного навчального процесу у «КПДІ» враховується те, що різні типи інтелекту здобувачів освіти з особливими освітніми потребами рідко працюють незалежно. Вони під час освітнього процесу використовуються одночасно і доповнюють один одного у міру того, як здобувачі освіти розвивають власні здібності або вирішують проблеми в інклюзивному просторі.

Для нас керівництвом до дії є визначення особливостей кожного з 9 типів інтелекту [11], про які мова йде в джерелах [4; 7; 9; 10; 13; 14]:

Вербальний/лінгвістичний інтелект передбачає здатність індивіда розуміти та маніпулювати словами та мовами. Вважається, що кожен володіє цим інтелектом на певному рівні. Сюди входить читання, письмо, говоріння та інші форми усного та письмового спілкування. Вчителі можуть покращити вербальний/лінгвістичний інтелект своїх учнів, змусивши їх вести журнали, грати в ігри в слова та заохочувати обговорення. Люди з сильними риторичними та ораторськими навичками, такі як поети, письменники та адвокати, демонструють сильний мовний інтелект. Деякі приклади – Т.С. Елліот, Майя Анжелу та Мартін Лютер Кінг-молодший. Традиційно лінгвістичний інтелект та логічний/математичний інтелект високо цінуються в освітніх та навчальних середовищах.

Логічний/математичний інтелект відноситься до здатності людини працювати з даними: збирати та організовувати, аналізувати та інтерпретувати, укладати та прогнозувати. Особи, сильні в цьому інтелекті, бачать закономірності та відносини. Ці індивіди орієнтовані на мислення: індуктивну та дедуктивну логіку, нумерацію та абстрактні візерунки. Бути сильним у цьому інтелекті – часто означає прогнозувати значні наукові здібності. Саме такий інтелект вивчав і задокументував Піаже. Вчителі можуть посилити цей інтелект, заохочуючи використання мов комп'ютерного програмування, діяльності, що потребує критичного мислення, піагетинських когнітивних вправ на розтяжку, науково-фантастичних сценаріїв, логічних головоломок та завдань тощо. Деякі приклади реальних людей, які обдаровані цим інтелектом, – Альберт Ейнштейн, Нілс Бор та Джон Дьюї.

Візуальний/просторовий інтелект передбачає здатність формувати та маніпулювати ментальною моделлю. Особи, сильні в цій галузі, мають розвинене просторове і образне мислення. Люди з таким інтелектом, як правило, найлегше вчаться з візуальних презентацій, таких як фільми, фотографії, відео та демонстрації, використовуючи моделі та реквізит. Вони люблять малювати або ліпити свої ідеї і часто висловлюють свої почуття і настрої через мистецтво. Ці особистості часто мріють, уявляють і прикидаються. Вони добре вміють читати діаграми та карти і насолоджуються вирішенням лабіринтів і головоломок. Вчителі можуть сприяти цьому інтелекту, використовуючи діаграми, графіки, графічні організатори, відео, колір, художню діяльність, каракулі, мікроскопи та програмне забезпечення для комп'ютерної графіки. Його можна охарактеризувати як діяльність правої половини

мозку. Пабло Пікассо, Боббі Фішер та Джорджія О'Кіф – деякі приклади людей, обдарованих цим інтелектом.

Тілесний/кінестетичний інтелект притаманний людям, які обробляють інформацію через відчуття, які вони відчувають у своєму тілі. Ці люди люблять пересуватися, торкатися людей, з якими вони розмовляють, і діяти. Вони добре володіють м'язовими навичками; насолоджуються всіма видами спорту та фізичними навантаженнями. Вони часто виражають себе за допомогою танцю. Вчителі можуть заохочувати зростання в цій галузі інтелекту за допомогою дотику, почуття, руху, імпровізації, «практичної» діяльності та погойдування, міміки та фізичних вправ на розслаблення. Деякі приклади людей, обдарованих цим інтелектом, – Майкл Джордан, Мартіна Навратілова і Джим Керрі.

Музичний інтелект полягає в здатності розуміти, створювати та інтерпретувати музичні символи, тембр, ритм тощо, а також здатність створювати музику. Вчителі можуть інтегрувати в свої уроки завдання, які заохочують учнів до музичної діяльності, відтворювати музику для всього класу. пропонувати завдання щодо створення текстів пісень про матеріал, який викладається на уроці. Композитори та інструменталісти – особистості з силою в цій сфері. Вольфганг Амадей Моцарт і Луї Армстронг можуть бути прикладами.

Міжособистісний інтелект. Хоча Г. Гарднер класифікує міжособистісні та внутрішньоособистісні інтелекти окремо, між ними існує багато взаємодій, і вони часто групуються разом. Міжособистісний інтелект – це здатність інтерпретувати та реагувати на настрої, емоції, мотиви та дії інших. Міжособистісний інтелект також вимагає хороших навичок спілкування та взаємодії, здатності проявляти співпереживання до почуттів інших людей. Вчителі можуть заохочувати зростання міжособистісного інтелекту, розробляючи уроки, які містять групову роботу та плануючи спільні навчальні заходи. Радники та соціальні працівники – це професії, які вимагають сили в цій галузі. Деякі приклади людей з цим інтелектом: Ганді, Рональд Рейган та Білл Клінтон.

Внутрішньоособистісний інтелект, простіше кажучи, – це здатність пізнати себе. Це інтерналізована версія міжособистісного інтелекту. Щоб проявити силу у внутрішньоособистісному інтелекті, людина повинна вміти розуміти власні емоції, мотиви та усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони. Вчителі можуть призначати рефлексивні заходи, такі як ведення журналів для пробудження внутрішньоособистісного інтелекту учнів. Важливо зазначити, що цей інтелект передбачає використання всіх інших. Індивід повинен використовувати свої інші інтелекти, щоб повністю висловити свій внутрішньоособистісний інтелект. Ті, хто часто асоціюється з цим інтелектом, – Зигмунд Фрейд, Платон або Вірджинія Вульф.

Натуралістичний інтелект бачиться у тих, хто визнає та класифікує рослини, тварини та мінерали, включаючи оволодіння таксономіями. Вони цілісні мислителі, які розпізнають зразки й цінують незвичайне. Вони знають про такі види, як флора і фауна навколо них. Вони помічають природні та штучні таксономії, від динозаврів до водоростей, від автомобілів до одягу. Вчителі можуть найкраще сприяти цьому інтелекту, використовуючи взаємозв'язки між системами видів та класифікаційну діяльність. Важливо заохочувати вивчення взаємовідносин, закономірностей та порядків, а також порівнювати, досліджувати зв'язки з реальним життям та науковими питаннями. Чарльз Дарвін і Джон Мьюір – приклади людей, обдарованих таким чином [11].

Екзистенціальний інтелект. У 1999 році Г. Гарднер погодився розширити список видів інтелекту, додавши «екзистенціальний» (existential) інтелект як здатність мислити філософськи. Гіпотеза екзистенціального інтелекту була вивчена дослідниками освіти. Екзистенціальний інтелект передбачає здатність індивіда використовувати колективні цінності та інтуїцію для розуміння інших та навколишнього світу. Люди, інтелектуальний профіль яких вирізняється цим видом інтелекту, зазвичай бачать загальну картину подій і явищ. Філософи, богослови та тренери з життєвого успіху належать до тих, які, за Г. Гарднером, виявляють високий рівень екзистенціального інтелекту [7].

Заслуговує не менш уваги те, що, згідно з теорією Гарднера, інтелект охоплює здатність створювати та вирішувати проблеми, створювати продукти або надавати послуги, які цінуються в культурі чи суспільстві. Нижче перераховані аспекти моменти його теорії:

- Всі людські істоти володіють усіма дев'ятьма інтелектами різною мірою.
- Кожна людина має різний профіль інтелекту.
- Освіта може бути покращена шляхом оцінки профілів інтелекту студентів та відповідного проєктування заходів.
- Кожен інтелект займає різну ділянку мозку.
- Дев'ять інтелектів можуть працювати разом або незалежно один від одного.
- Ці дев'ять інтелектів можуть визначити людський вид [11].

На думку М. Лещенко та В. Гринько, для науково-педагогічних працівників важливу цінність становить те, що Г. Гарднер згадував (на початку 2016 року), про можливість виокремити педагогічний інтелект, «що дозволяє нам успішно вчити інших людей» у інтерв'ю, яке давав для «Big Think» (веб-портал, який містить інтерв'ю, мультимедійні презентації та відеозаписи круглих столів із видатними діячами з різних наукових областей) [7].

Сьогодні тисячі педагогів та сотні шкіл США керуються теорією множинного інтелекту, і на успішну діяльність багатьох із них, окрім досвіду першопроходців, вплинула самовіддана праця Томаса Армстронга (Thomas Armstrong) – науковця, педагога, виконавчого директора Американського інституту навчання та розвитку людського потенціалу. Томас Армстронг більше сорока років присвятив дослідженню й поширенню педагогічної діяльності, що ґрунтується на ідеях Г. Гарднера [7].

Зарубіжні педагоги і психологи розробили низку посібників за теорією «множинного інтелекту» Г. Гарднера. Поширеним є посібник Т. Армстронга «Множинні розумові здібності в класі», присвячений підготовці майбутніх учителів до педагогічної діяльності у світовій мережі шкіл «множинного інтелекту» («множинних здібностей») [2].

Так, Т. Армстронг звертає увагу на особливості взаємодії вчителя з учнем (педагога зі студентами – доповнено нами), як з освітнім простором, наповненим калейдоскопом їхніх «множинних здібностей». Він розробив послідовність педагогічних дій вчителя в учнівському класі «множинних здібностей», запропонував зміст навчання і способи оцінювання навчальних досягнень учнів, що виявилось сприятливим для педагогічної діагностики окремих профілів обдарованості у «множинному інтелекті» учня [8].

На основі багаторічної педагогічної практики ми поділяємо думку Г. Гарднера, що багато студентів, не обдарованих лінгвістичними чи математичними здібностями, можуть володіти іншими природними схильностями. Але часто у них немає шансу проявити свої здібності, тому що увагу на індивідуальні відмінності та таланти звертають в кращому разі на позааудиторних і додаткових заняттях, в гуртках у позанавчальний час за умови наявності бажання у студентів та викладачів [1, с. 73].

На нашу думку, важливим є те, що Г. Гарднер акцентує увагу на рівні розвитку того чи іншого інтелекту, який залежить від частоти його використання в житті. Чим частіше це відбувається, тим більша ймовірність сформувати певний тип інтелекту, тим краще він буде розвиватися. Насправді, всі типи інтелекту пов'язані між собою. Якщо розвивати один з них, інші, суміжні з ним, також будуть розвиватися [4].

Тому при плануванні освітнього процесу науково-педагогічні працівники нашого закладу вищої освіти будують заняття таким чином, щоб зацікавити усіх здобувачів, в тому числі з особливими освітніми потребами. Також педагоги включають в навчальну програму завдання за різним рівнем складності, інтерактивні методи, вправи, які привабливі для всіх здобувачів освіти, цим самим допомагають студентам використовувати сильні сторони і компенсувати слабкі сторони їх інтелекту.

Ми переконані в тому, що НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» дозволяє успішно рухатися вперед практика використання викладацьким складом, зокрема, інтерактивних методів навчання, які частково перегукуються з методами, запропонованими М. Гусаком під час навчання в межах теорії множинного інтелекту: «керована образність» («guided imagery»); читання із застосуванням абстрактних символів та формул; народний та креативний танок, ритміка; метод зворотного зв'язку («giving and receiving feedback»); мовчазний метод роздуму («silent reflection method»); метод «активна уява»; метод складання плану («outlining»); рольова гра; презентації, колективні проєкти, індивідуальні проєкти, індивідуальне чи колективне вивчення, дослідження певних фактів, сис-

тематизація відповідної інформації та презентація основних положень і висновків щодо досліджуваного факту; ведення журналів, особистих щоденників; креативне письмо; метод графічних зображень («graphic organizers»); метод фокусування та концентрування («focusing / concentration skills»); метод пантоміми («gestures»); метод розповіді; імпровізована розповідь («impromptu speaking»); метод малюнку; драматизація; «музична композиція»; сумісне вивчення («cooperative learning»); спілкування один-на-один («person-to-person communication»); «стратегії мислення»; поезія; метод самопізнання («know thyself»); метод проблемного малюнка («problem-solving drawing»); складання карти особистості («mind mapping»); силогізми; «мозковий штурм» тощо [2].

Тут доречно згадати про «Золоте правило» дидактики Я. Коменського, яким керуються педагоги НРЗВО «КПДІ», яким передбачено сприймання, обробка і відтворення інформації відразу всіма органами чуттів учнів (здобувачів освіти – доповнено нами). Педагог покликаний поєднувати практичні методи з наочними і словесними, оскільки різні здобувачі освіти мають різні домінуючі або взаємодоповнювані інтелекти: практичний, емоційний (естетичний), академічний [8].

Цінним є те, що при побудові освітнього процесу в інклюзивному просторі інституту в контексті студентоцентризму та множинного інтелекту, використовуються особливості педагогічної фасилітації, які передбачають: спрямованість на створення умов для саморозвитку, самокорекції та розкриття власного потенціалу всіх учасників освітнього процесу, перетворення процесу навчання у колективну творчість. Тобто, педагогічна фасилітація забезпечує високий рівень засвоєння знань, набуття якісних умінь і навичок студентів.

Фасилітацію як базову модель реалізації навчального процесу в руслі множинного інтелекту визначаємо як людино-центристський підхід до педагогічної діяльності, метою якого є створення в інклюзивному просторі психологічних умов, які спонукають студентів до самопізнання, саморозвитку, особистісного зростання та професійного самовдосконалення.

Отож, науково-педагогічні працівники «КПДІ» при організації навчально-професійної підготовки майбутніх фахівців з особливими освітніми потребами володіють сучасними технологіями навчання, які враховують потреби, мотиви, здібності, особливості інтелекту та інші індивідуально-психологічні особливості здобувачів освіти.

Висновки і пропозиції. Запропонована теорія множинного інтелекту, яка вже здобула велику популярність і довіру в багатьох країнах світу, орієнтуватиме вітчизняних науково-педагогічних працівників на розвиток індивідуальних здібностей здобувачів освіти. Заняття, які проводяться зі студентами з особливими освітніми потребами і побудовані на положеннях теорії множинного інтелекту, є не тільки цікавими, але й продуктивними як для здобувачів освіти, так і для самих викладачів.

Аналіз зарубіжного досвіду щодо впровадження теорії множинного інтелекту Г. Гарднера показав, що педагогам варто будувати заняття в різних формах, методах, з використанням різних засобів, відповідно до індивідуальних особливостей та інтересів здобувачів освіти, стимуляції всіх видів їхньої інтелектуальної активності, створюючи відповідний інклюзивний освітній простір для розвитку та самореалізації творчих ідей.

Основними напрямками реалізації теорії множинного інтелекту Г. Гарднера в нашому закладі вищої освіти є врахування індивідуальних та пізнавальних особливостей здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та відповідна побудова навчального процесу, який забезпечує оптимізацію інклюзивного навчання. Крім цього, для активізації множинного інтелекту в інклюзивному освітньому просторі та отримання максимального результату, у роботі зі здобувачами освіти використовуються інтерактивні методів навчання, фасилітація і студентоцентричний підхід.

Подальшого дослідження потребує проблема використання теорії множинного інтелекту в практичній підготовці здобувачів в умовах особистісно орієнтованої освіти.

Застосування теорії множинного інтелекту в освітньому процесі може стати фундаментом для побудови у майбутньому успішної кар'єри здобувачами освіти з особливими освітніми потребами, яким вдасться максимально реалізувати свій особистісний та професійний потенціал.

Література:

1. Гарднер Г. Множинні інтелекти. Теорія у практиці: хрестоматія. Київ : Мегатайп, 2004. 288 с.
2. Гусак М.Г. Теорія множинного інтелекту як підстава особистісно зорієнтованого навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 3 (13). С. 12.
3. Заболоцька О.С., Ніколаєва І.М. Студентоцентризм як тренд сучасної освіти. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-29-33> (дата звернення: 04.04.23).
4. Кудлай О. В., Макарчук А. А., Білоусова Н. В. Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера у дидактичному контексті. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 2. 137 с. С. 131-135
5. Культурний інтелект : монографія / за наук. ред. А. К. Солодкої. Миколаїв : ФОП Швець В.М., 2016 244 с.
6. Лавриченко Н. Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4 (58). С. 11–12.
7. Лещенко М., Гринько В. Зарубіжний досвід використання теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера в навчальному процесі. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/uploads/2018/04> (дата звернення: 10.07.24).
8. Методика діагностики практичного інтелекту учнівської молоді [Текст] : методичний посібник / В. П. Тименко, А. В. Малиношевська та ін. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2017. 156 с.
9. Множинний інтелект в контексті якісної освіти XXI століття. URL: <http://inloveforteaching.blogspot.com/p/xxi.html> (дата звернення: 10.07.24).
10. Множинний інтелект: від теорії до практики. URL: <https://osvita.ua/school/method/1740/> (дата звернення: 10.07.24).
11. Сценарій множинного інтелекту. URL: <https://ukrayinska.libretxts.org> > (дата звернення: 10.07.24).
12. Тріпак М.М., Федорчук В.М. Студентоцентричний підхід у системі підготовки фахівців : Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні та культурні Європейські студії: соціальні інновації для України», м. Київ, 26 квітня 2023 року. 245 с. С. 199–204.
13. Тріпак М.М., Федорчук В.М. Множинний інтелект в контексті студентоцентричного підходу до навчання : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (м. Кам'янець-Подільський, 19 травня 2023 року) / НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2023. 278 с. С. 272–274
14. Трухан-Базалійська Т.Л., Місечко О.Є. Застосування теорії множинного інтелекту як засобу індивідуалізації іншомовної підготовки фахівців сфери туризму. URL: http://confcontact.com/2012edu/tom2/29_Trukhan_Bazaliyska.htm (дата звернення: 10.07.24).
15. Armstrong, Thomas. Multiple intelligences in the classroom / Thomas Armstrong. – 3rd ed. Теорія множинного інтелекту Г. Гарднера та потреби сучасної освіти. URL: https://skemman.is/bitstream/1946/1485/1/adal_adal.pdf (дата звернення: 10.07.24).
16. Gardner, H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 2011. 440 pp. URL: https://skemman.is/bitstream/1946/1485/1/adal_adal.pdf (дата звернення: 10.07.24).
17. Gardner H. Multiple intelligences and education. URL: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm> (дата звернення: 10.07.24).
18. Gardner H. Seven Steps to Intelligence. URL: <http://www.newhorizons.org> (дата звернення: 10.07.24).

References:

1. Gardner, H. (2004). *Mnozhyhnyi intelekt. Teoriia u praktytsi: khrestomatiia [Multiple intelligences. Theory in practice: a textbook]*. Kyiv : Mehataip. 288 s. [in Ukrainian].
2. Husak, M.H. (2011). *Teoriia mnozhyhnoho intelektu yak pidstava osobystisno zoriientovanoho navchannia [The theory of multiple intelligence as the basis of personally oriented education]*. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 3 (13). S. 12. [in Ukrainian].
3. Zabolotska, O.S., & Nikolaieva, I.M. *Studentotsentryzm yak trend suchasnoi osvity [Student-centrism as a trend of modern education]*. Retrieved from: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-29-33> (data zvernennia: 04.04.23). [in Ukrainian].
4. Kudlai, O.V., Makarchuk, A.A., & Bilousova, N.V. (2018). *Teoriia mnozhyhnoho intelektu Hovarda Hardnera u dydaktychnomu konteksti. [Howard Gardner's theory of multiple intelligences in a didactic context]*. *Psykhologo-pedahohichni nauky*. № 2. 137 s. S. 131–135 [in Ukrainian].
5. *Kulturnyi intelekt : monohrafiia. [Culture intelligence: monograph]*. (2016). / za nauk. red. A. K. Solodkoi. Mykolaiv : FOP Shvets V.M., 244 s. [in Ukrainian].
6. Lavrychenko, N. (2016). *Mnozhyhnyi intelekt i obdarovanist u teoretychnii modeli Hovarda Hardnera [Multiple intelligences and giftedness in Howard Gardner's theoretical model]*. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 4 (58). S. 11–12 [in Ukrainian].

7. Leshchenko, M., & Hryenko, V. *Zarubizhnyi dosvid vykorystannia teorii mnozhynnoho intelektu Hovarda Hardnera v navchalnomu protsesi [Foreign experience of using Howard Gardner's theory of multiple intelligences in the educational process]*. Retrieved from: [https://pedscience.spu.edu.ua/uploads/2018/04 \(data zvernennia: 10.07.24\)](https://pedscience.spu.edu.ua/uploads/2018/04/data_zvernennia_10.07.24). [in Ukrainian].
8. *Metodyka diahnostryky praktychnoho intelektu uchnivskoi molodi [Tekst] : metodychnyi posibnyk [Methods of diagnosing the practical intelligence of schoolchildren [Text]: methodical manual]*. (2017). / V. P. Tymenko, A. V. Malynoshevska ta in. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. 156 s. [in Ukrainian].
9. *Mnozhynnyi intelekt v konteksti yakisnoi osvity XXI stolittia [Multiple intelligence in the context of quality education of the XXI century]*. Retrieved from: <http://inloveforteaching.blogspot.com/p/xxi.html> (data zvernennia: 10.07.24). [in Ukrainian].
10. *Mnozhynnyi intelekt: vid teorii do praktyky. [Multiple intelligence: from theory to practice]*. Retrieved from: <https://osvita.ua/school/method/1740/> (data zvernennia: 10.07.24) [in Ukrainian].
11. *Stsenarii mnozhynnoho intelektu [Scenario of multiple intelligence]*. Retrieved from: <https://ukrayinska.libretxts.org> (data zvernennia: 10.07.24) [in Ukrainian].
12. Tripak, M.M., & Fedorchuk, V.M. (2023). *Studentotsentrychnyi pidkhid u systemi pidhotovky fakhivtsiv : Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia «Sotsialni ta kulturni Yevropeïski studii: sotsialni innovatsii dlia Ukrainy» [Student-centric approach in the system of training specialists: International Scientific and Practical Conference "Social and Cultural European Studies: Social Innovations for Ukraine"]*. m. Kyiv, 26 kvitnia 2023 roku. 245 s. S. 199–204 [in Ukrainian].
13. Tripak, M.M., & Fedorchuk, V.M. (2023). *Mnozhynnyi intelekt v konteksti studentotsentrychnoho pidkhodu do navchannia : materialy VII Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Innovatsii partnerskoi vzaïemodii osvity, ekonomiky ta sotsialnoho zakhystu v umovakh inkluzii ta prahmatychnoi reabilitatsii sotsiumu» [Multiple intelligence in the context of a student-centered approach to learning: materials of the VII International Scientific and Practical Conference "Innovations of Partnership Interaction of Education, Economy and Social Protection in the Conditions of Inclusion and Pragmatic Rehabilitation of Society"]*. (m. Kamianets-Podilskyi, 19 travnia 2023 roku) / NRZVO «Kamianets-Podilskyi derzhavnyi instytut», 2023. 278 s. S. 272–274 [in Ukrainian].
14. Trukhan-Bazaliiska, T.L., & Misechko, O.Ie. *Zastosuvannia teorii mnozhynnoho intelektu yak zasobu indyvidualizatsii inshomovnoi pidhotovky fakhivtsiv sfery turyzmu [Application of the theory of multiple intelligences as a means of individualization of foreign language training of specialists in the field of tourism]*. Retrieved from: http://confcontact.com/2012edu/tom2/29_Trukhan_Bazaliyska.htm [in Ukrainian].
15. Armstrong, Thomas. *Multiple intelligences in the classroom* / Thomas Armstrong. 3rd ed. Teoriia mnozhynnoho intelektu H. Hardnera ta potreby suchasnoi osvity. Retrieved from: https://skemman.is/bitstream/1946/1485/1/adal_adal.pdf [in English].
16. Gardner, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books. 440 pp. Retrieved from: https://skemman.is/bitstream/1946/1485/1/adal_adal.pdf (data zvernennia: 10.07.24) [in English].
17. Gardner, H. *Multiple intelligences and education*. Retrieved from: <http://www.infed.org/thinkers/gardner.htm>. [in English].
18. Gardner H. *Seven Steps to Intelligence*. Retrieved from: <http://www.newhorizons.org> [in English].